

Linné-lagerträden i Linneanum

KARIN MARTINSSON

Uppsala universitets botaniska trädgårds främsta vårdträd är de fyra Linné-lagerträden *Laurus nobilis*. Enligt traditionen skall träden en gång ha stått i den botaniska trädgården i Svartbäcken, och införskaffats dit under Linnés tid som föreståndare. Tillsammans med övriga orange-riv växter fördes de över till den nya botaniska trädgårdens nybyggda orangeri i Linneanum vid sekelskiftet 1800 och har vinterförvarats där sedan dess.

Lagerträdens ålder

Att med säkerhet datera de linneanska lagerträden låter sig inte göras förrän de dör, något vi får hoppas dröjer, och årsringarna kan räknas i sektioner av stamarna. Även detta kan säkerligen bli svårt eftersom träden, som aldrig varit friplanterade utan ständigt hållits i krukor och baljor, vuxit mycket långsamt och årsringarna därmed blivit mycket täta. Den långa muntliga traditionen kring träden tyder dock på att de verkligen har

den höga ålder som det hävdas, även om det inte har gått att vederlägga exakt när och varifrån de köptes in.

Lagerträd tillhör de klassiska orange-riv växterna och har funnits i Botaniska trädgården åtminstone sedan 1666. I Olof Rudbecks första katalog över växterna i Uppsala Botaniska trädgård, tryckt 1658, saknas lagerträd *Laurus nobilis*, men i det appendix till katalogen som trycktes 1666, finns däremot fyra olika former av lagerträd listade, bland annat f. *angustifolia*. De första träden ingick troligen i en sändning exotiska växter som skeppades från Amsterdam 1663 till Olof Rudbecks välgörare och universitetets kansler Magnus Gabriel de la Gardie.¹ Allt tyder på att Olof Rudbeck kan ha medverkat vid köpet, eventuellt via sin svåger Gustav Lohrman som befann sig på inköpsresa i Holland vid tidpunkten, och att Rudbeck och de la Gardie fördelade växterna mellan sina respektive nybyggda orangerier. Rudbecks "pomeranshus" stod färdigt i Botaniska trädgården år 1663.

År 1701 köpte Olof Rudbeck den yngre in ytterligare lagerträd till trädgården, från Noors slott utanför Knivsta.² Vid Uppsala-branden 1702 skadades dock Botaniska trädgårdens orangeri svårt och lagerträden förstördes troligen då. Fem år senare föreslog nämligen professor Lars Roberg universitetets konsistorium att åtta unga lagerträd, inkomna till Stockholm från Holland, skulle köpas in till trädgården eftersom "tillförene sådana slag icke finnas uti Kgl. Academiens Trädgård.". Förslaget att köpa in träden bifölls.³

När Linné studerar och undervisar i den botaniska trädgården vid 1730-talets början tycks där inte ha funnits några lagerträd. Arten omnämns inte i de tre första versionerna av hans handskrivna katalog över växter i uppländska trädgårdar *Hortus Upplandicus*, utan bara i den fjärde och femte (*Adonis Upplandicus*). De tre tidiga versionerna, från 1730, omfattar främst växter i Botaniska trädgården samt Uppsala slottsträdgård och Olof Celsius trädgård. De två senare versionerna författades 1731, efter att Linné besökt ett antal framstående trädgårdar i Stockholm såsom Ulriksdals, Drottningholms och Piperska trädgården, där det bör ha funnits lager vid tiden.⁴ Först efter att det nya, av Carl Hårleman ritade, orangeriet tagits i bruk 1743 fanns åter en lämplig övervintringsplats för frostkänsliga träd och buskar och i sin avhandling *Hortus Upsaliensis* från 1745 listar Linné *Laurus* bland orangeriets växter. Sedan

dess har det kontinuerligt funnits lagerträd i Botaniska trädgården, varav några anses leva kvar från Linnés tid.⁵

Vid början av 1900-talet rasade en akademisk strid mellan professor emeritus i botanik Thore Magnus Fries och hans efterträdare Frans Reinhold Kjellman angående bland annat de så kallade Linnélagrarna.⁶ Den senare kände sig oskyldigt anklagad av sin företrädare för att ha orsakat flera av orangeriets linneanska växters död. Han anklagade å sin sida Fries för att på oklar grund pekat ut ett för stort antal orangeriväxter som linneanska. Som bevis framlade Kjellman bland annat skriftliga intyg från tre trädgårdsmästare vilka under lång tid varit i tjänst i trädgården och därmed kunde vittna om vilka växter som av tradition omtalades som linneanska. Trädgårdsmästarna var ense om att det i orangeriet ännu fanns en linneansk malabarnöt *Adathoda vasica* och att det fram till cirka 1890 funnits en myrten *Myrtus communis f. latifolia*⁷ och ett svart mulbär *Morus nigra* som var från Linnés tid. När det gäller de linneanska lagerträdens antal går deras uppgifter i sår; en säger tre, en annan två och den tredje "några af de sju största exemplaren". Ett av dessa sju stora lagerträd fälldes på grund av sjukdom vid sekelskiftet 1900, ett annat i början av 1980-talet och ett tredje någon gång där emellan.⁸ Kjellman hävdade bestämt att inga av trädgårdens lagerträd var linneanska. Detta påstående bemöttes lika

Ett av Botaniska trädgårdens äldsta lagerträd, fotograferat på uppdrag av Frans Reinhold Kjellman 1904. Stamomkretsen på detta träd var cirka 54 cm. Foto i avd. för systematisk botaniks arkiv, Uppsala universitet.

Stamomkrets hos Botaniska trädgårdens största lagerträd och den så kallade Fries-lagern.

Uppgiftslämnare	Mätt år	Träd	Stamomkrets 10 cm över jord	Känd ålder	Medeltillväxt/år
Fries	1904	Fries-lagern	14 cm	47	0,30
Jonsson	1992	1857-7001	28 cm	135	0,21
		Fries-lagern			
Martinsson	2007	1857-7001	32 cm	150	0,21
		Fries-lagern			
Kjellman	1904	Ej Linné-lager	54,5 cm	85?	0,64
Kjellman	1904	Ej Linné-lager	53,5 cm		
Kjellman	1904	Ej Linné-lager	54 cm		
Kjellman	1904	Ej Linné-lager	48 cm		
Kjellman	1904	Linné-lager	57,5 cm		
Kjellman	1904	Linné-lager	56,5 cm		
Kjellman	1904	Linné-lager	53,5 cm		
Jonsson	1992	0000-7066	75,5 cm		
Martinsson	2007	0000-7066	75 cm		
Jonsson	1992	0000-7067	68,5 cm		
Martinsson	2007	0000-7067	69 cm		
Jonsson	1992	0000-7068	65,0 cm		
Martinsson	2007	0000-7068	65,5 cm		
Jonsson	1992	0000-7069	58 cm		
Martinsson	2007	0000-7069	58 cm		

bestämt av Fries som presenterade ett antal bevis som talade för trädens höga ålder.

På en skiva av det lagerträd som fälldes vid förra sekelskiftet räknade Kjellman årsringarna och uppskattade trädets ålder till 85 år, det vill säga det skulle ha börjat växa efter 1815. Detta träd tillhörde dock inte dem som av tradition kallades Linné-lagrar. Såväl Kjellman som Fries har också lämnat måttuppgifter på de olika lagerträdens stamomkrets. En senare

mätning gjordes av akademiträdgårdsmästaren Lars Jonsson i februari 1992.⁹ Dessa mått kan jämföras med aktuella mått på träden (se tabell). Endast ett träd har en känd ålder och kan följas genom alla mätningstillfällena, nämligen Fries-lagern som haft en medeltillväxt på 0,2 till 0,3 centimeter per år.¹⁰ Mellan 1992 och 2007 var tillväxten obetydlig hos de fyra träd som numera räknas som Linné-lagrar. Om man tänker sig att de tre största

Linné-lagrarna motsvarar de tre som pekades ut av Kjellman så har de i medeltal vuxit 14 cm i omkrets på 103 år, dvs. 0,14 cm per år.

Promotionslager

Sverige och Finland är de enda länder i världen där det är tradition att promovera de nyblivna filosofie doktorerna med lagerkransar. Seden anses i Uppsala vara lika gammal som promotionsceremonin.¹¹ Då den första doktorspromotionen hölls år 1600 användes dock kransar av vinruta *Ruta graveolens* i brist på lagerblad. Under en stor del av 1600-, 1700- och 1800-talet hölls doktorspromotioner vart tredje år, från 1877 blev de årliga.¹² Ursprungligen promoverades de filosofie doktorerna med såväl hatt som lagerkrans, men mot slutet av 1600-talet övergavs hatten till förmån för kransen. Varifrån lagerblad hämtades under de första 60 årens promotioner är oklart. Den Botaniska trädgården anlades först 1655 och fick, som tidigare påpekats, sina första lagerträd troligen 1663. Vid universitetskonsistoriets beslut om att köpa de åtta holländska lagerträden 1707 motive-ras detta med att "desse Trä äro Trädgården til prydnadt och dess Löf wid ett och annat tillfälle nyttige".¹³ Det förefaller därför troligt att Botaniska trädgården levererat lagerblad till promotionerna sedan 1660-talet, åtminstone under 1800-

och 1900-talet främst från Linnés lagerträd.

Traditionen med Linné-lagerkransar till alla filosofie doktorer fick brytas 1983 då de gamla träden inte längre orkade lämna blad till en ständigt växande skara promovendi. De sista åren skall träden ha levererat närmare 9 000 blad.¹⁴ Numera är det bara jubeldoktorernas kransar som är bundna av Linné-lagerblad.¹⁵ För att tillverka en krans krävs cirka 100 blad. Dessa skördas och rengörs av orangeuren som sedan lämnar dem vidare till en professionell florist.¹⁶

Åtminstone under 1800-talet flätades kransarna av promovendis kvinnliga vänner. Kransbindningen hölls dagen innan promotionen, exempelvis den 4 juni år 1857 på Västgöta nation inför promotionen den 5:e. Bindningen av doktorskransar vid mitten av 1800-talet finns beskriven av Thekla Knös i novellen *Studenten*: "Så skulle han låta taga mått af sig till magisterkransen; men hvem skulle binda den? Han inträdde i ett litet rum, der en gammal gumma satt omgifven af många unga flickor, som ifrigt bundo lager och myrten till kransar. Gumman tog mått och frågade hvem som ville binda kransen? Men en band åt sin fästman, en annan åt sin bror eller åt en bekant, och om den främmande brydde sig ingen."¹⁷ Seden att fläta in några myrtenblad bland lagern i magisterkransarna är känd redan under 1700-talet. Vid Statens Historiska museum finns en lagerkrans från 1842

Bordet dukat för 200. personer
 var obeskrefvelig väl anbragt, om-
 stora Lagerträd – Det medlersta gas-
 ort, rakt och väl formade kronor –

Bordets utseende var som denna teck-
 ning huru man fått duken att passa
 dessa tjocka trädstammar, om den var
 klippt så stora hål det begreps jag icke
 vid det största trädet stodo 2. collosa-
 la Crocaner och vid de andra korgar af – och f

Årstafruns, Märta Helena Reenstierna, teckning
 av bordsdukningen kring fem stora lagerträd
 promotionsmiddagen i Botaniska trädgården lör-
 dagen 12 juni 1824. Foto: Nordiska Museets arkiv.

bevarad som är bunden av både lager och myrten. Den bars av Bernhard von Beskow när han promoverades till hedersdoktor.¹⁸

De linneanska lagerträden har haft ytterligare en roll i samband med promotionen. Längre var det sed att duka promotionsmiddagen i Botaniska trädgården och att middagsborden formerades kring de stora lagerträden. Årstafrun, Märta Helena Reenstierna, ger oss i sin dagbok en ögonvittnesskildring av hur det gick till vid promotionen lördagen den 12 juni 1824:

”Vi fingo af Professor Grubbe Inträdes Billetter, dem Boberg om aftonen afhämtade – och hade bordt kl. 8 gå i kyrkan, emedan Billetten förmälte tiden till ceremonien vid Magister Promotionens början, vara kl. 9. Men Mademoiselle Verner,

som tyckte luften vara kall, frugtade man skulle frysa, och därför dröjde till 3/4 på 9. Då redan alla de bästa rummen, på de 2 stora, för fruntimmer inrättade Läcktarne, voro nästan fullsatta eller egentligen de främste raderne, hvaraf hände, att jag som ej kunde, eller ville tränga mig fram, och klifva upp, ej fick se då herrar Magistrarne pryddes med Lagerkrantsarne, vet ej eller om de framburo dem sjelfva eller om de voro i beredskap förut till Coret framburne, men såg sedan krantsar, på hufvuden och efven flere herrar med Lagerkrantsar fästade på bröstet vid vänstra sidan; hvilket sades vara Magistrar förut, som nu voro Marskalkar och behjelpelige vid de nyas Högtidsdag. Dessa tracterade Damerne under det ett Långt latinskt tal hölls, med confecturer, Limonade och mandelmjölk 2ne omgångar, och utdelade verser, hvilka under en skön musique afsjünges tillika med Kannonade från Slottsbacken. [...] Från kyrkan gingo vi till Trädgården att se Bordet dukat för 200 personer. Det var obeskrefvelig väl anbragt, omkring 5 stora Lagerträd. Det medlersta ganska stort, rakt och väl formade kronor.

Bordets utseende var som denna teckning, men huru man fått duken att passa kring dessa tjocka trädstammar, om den var urklippt så stora hål det begreps jag icke. vid det största trädet stodo 2 collosala Crocaner vid de andra korgar af – och fyllda med confect, utom flera prydnader, med confect och blommor, så väl natur-

liga som artificiella, alla servetter voro brutne som snäckor, blommor etc. beskuggade av trädens kronor.”

Den danske författaren Christian Molbech ger motsvarande beskrivning från promotionen 1842 då middagen dukades upp inne i Linneanums frigidarium: ”Flere aerevaerdige Laurbaertraeer syntes at voxte med de gamle, stærke Stammer umiddelbart op af Bordet, strakte deres maegtige, løvrige kroner op imod den høie Hvalving, og spredte sydlig, forfriskende Duft over hele Salen.”¹⁹

Kransar och girlanger av de linneanska lagrarna har även använts vid andra högtidliga tillfällen än promotionen. Då Linneanum invigdes den 25 maj 1807 var Linnés bronserade medaljong överhängd med lagergirlanger.²⁰ Även vid detta tillfälle dukades festbordet ”under skygd af lager, Cypress och Palmträn”. En viss restriktivitet med lagerbladen avspeglas dock i ett brev till Carl Peter Thunberg från Malla Silfverstolpe: ”Öfverstinnan Silfverstolpe tar sig den friheten fråga Herr Professorn och Commendeuren Thunberg om det ej vore möjligt att från Orangeriet få köpa några Lagerqvistar till en krans, att fira en god vän; Orangeuren har nekat mig, men om Professorn är så god ger mig sitt förord får jag säkert det jag önskar. med utmärkt Högaktning förblifver jag alltid Herr Professorns och Commendeurens ödmjuka tjenare M Montgomery”.²¹ Eftersom brevet är daterat 18 augusti 1810 kan det knappast vara

promotionslager som överstinnan var ute efter. Vid avtäckandet av Linnéstatyn i Humlegården, i maj 1885, lades en krans ”hvars kvistar voro brutna från de träd, som stått under Linnés egen omvårdnad,”.²² I en artikel i Uppsala Nya Tidning från den 16 maj 1925 uppges också att ”Det är f.ö. vördad kutym, att akademiska lärare skall ha en krans från dem [Linné-lagrarna] på sin kista, när så dags varder.”.

Lagerträdens barn och barnbarn

De linneanska lagerträden är tyvärr svåra att sticklingsföroka. Ett antal träd av olika ålder finns dock på tillväxt för att säkra trädens fortlevnad. Det äldsta har spirat ur en kvist som Thore Magnus Fries mor Christina tog av de Linné-lagerkvistar som skurits av till kransbindningsfesten 1857.²³ Hon satte även en Linné-lager för sonen Elias Petrus Fries (1834–1858), men detta exemplar försvann från trädgården på 1890-talet.²⁴ Båda bröderna promoverades vid Uppsala universitet 1857, Elias Petrus dog året därpå men Thore Magnus (1832–1913) blev så småningom professor i botanik samt föreståndare för Botaniska trädgården mellan 1877 och 1899. Bröderna var söner till Elias Fries, professor i botanik och föreståndare för Botaniska trädgården 1834–1863, och uppvuxna i professorsbostaden i Linneanums norra flygel. Bland Elias Fries ättlingar finns

åtskilliga doktorer och professorer i biologi, speciellt botanik, och det händer än idag att Fries-släkten samlas kring Fries lagerträd vid högtidliga tillfällen.

Ett litet antal unga Linné-lagrar brukar också finnas i lager (!) för att användas som gåvor från universitetet vid högtidliga tillfällen. Kung Carl XVI Gustaf har exempelvis haft med en Linné-lager som gåva vid ett statsbesök i Japan och dåvarande utbildningsministern Thomas Östros överlämnade en Linné-lager vid ett besök i Teheran.²⁵ Vid återinvigningen av Tropiska växthuset i juni 2007 fick Botaniska trädgården en *Phoenix theophrastii* från Balkan Botanic Garden i Tessaloniki, i utbyte överlämnades en Linné-lager. Under 1990-talet användes små Linné-lagrar som gåva till stipendiater vid Linné-skolan i Uppsala. Linneanska lagerträd kan följaktligen finnas i både när och fjärran.

Lagerträdens vård

Linné-lagerträden stod ursprungligen i orangeriet i den botaniska trädgården vid Svartbäcksgatan. Såsom varande medelhavsväxter hade de sin placering i orangeriets största avdelning – frigidariet.²⁶ Det var uppkallat efter de romerska badens svala avdelning *frigidarium* och hölls frostfritt vintertid. Sommartid flyttades frigidariets växter ut på orangeriplanen framför orangeriet, den så kallade *Area meridionalis*

eller södra kvarteret, för att få tillbringa den varma delen av året i frisk luft och solljus. Vid sekelskiftet 1800 flyttades lagerträden över till det nybyggda Linneanums orangeri i den nya botaniska trädgården och där har de stått vintertid sedan dess.

Linneanum med sitt orangeri är sedan 1935 statligt byggnadsminne, och ett i högsta grad levande sådant. Hus, växter och personal utgör en treenighet med rötter i 1600-talet. En lång obruten tradition finns vad gäller växternas vård och ordbruket kring denna. Den stora orange-*risalen* benämns fortfarande *frigidarium* och sedan några år tillbaka kallas åter den trädgårdsmästare som ansvarar för orangeriets växter för orangeur. Linné-lagerträden är planterade i några av orangeriets största träbaljor, 80 cm höga och 1 meter i diameter. Vi kallar av tradition odlingskärlen av trä för baljor, en term som kan spåras tillbaka till Olof Rudbecks tid.²⁷ Orangeriväxternas baljor har ömsom varit runda, ömsom fyrkantiga. Ända in på slutet av 1980-talet brändes de på insidan för att inte ruttna så snabbt. Därefter tillverkade trädgårdens egen verkstad fyrkantiga baljor i tryckimpregnerat furu under en period. De ersätts numera successivt av importerade runda ekbaljor som behandlas med linolja.

Omplantering av de största lagerträden sker vart tionde år. Då beskärs också rötterna för att träden inte skall växa för snabbt. Thore Magnus Fries omtalar att de redan i hans ungdom (1851) nådde

*Trädgårdsförman Hjalmar Malm (i glasögon) och traktorförare Evert Sundén bränner ur en orangeribalja. Baljorna beströks med tjära på insidan och efter några dagar brändes de med gasol.
Foto: Ingvar Nordin, 1961, i avd. för systematisk botaniks arkiv, Uppsala universitet.*

taket i frigidariet och fick bara plats tack vare att kronorna ansades kraftigt varje år.²⁸ Träden hissas upp i luften med hjälp av en lastare försedd med pallgafflar, förr vinschades de upp med hjälp av en trefot, och därefter slås den gamla tunnan av.

Utflytten av träden har, liksom omplanteringen, med åren blivit en allt tyngre procedur, i takt med att träden vuxit. När de var små kunde de säkert bäras ut av en trädgårdsmästare eller två trädgårdsmästare som bar baljan på en kruk-

bår emellan sig.²⁹ Fram till mitten av 1960-talet användes en speciell låg kärra "drögen" kopplad till en traktor som backades upp mot orangeridörrarna. Fyra-fem man fick sedan hjälpas åt att rulla Linné-lagerträden på trärullar upp på drögen. De mindre träden bars ut genom att järnrör försedda med stroppar i ändarna stoppades i fästena på baljornas sidor. Sedan mitten av 1960-talet är det dock motorkraft som gäller vid in- och utflytt, i form av en inhyrd gaffeltruck med

Ett av de linneanska lagerträden körs ut med truck för sommarviste på Linneanums borggård. Foto: Karin Martinsson, 25 maj 2004.

förare.³⁰ Ut- respektive inflytt tar två dagar och kräver ett intensivt samarbete mellan orangeur och truckförare, speciellt vid inflytten när varje växt måste köras in i rätt ordning till sitt givna läge för att alla baljor skall få plats. Därför har ett och samma företag, Bröndbos kranbilar AB i Uppsala, skött flytten av orangeriväxterna sedan 1960-talet. Utflytten sker i mitten av maj då träden placeras på nordsidan av orangeriflygeln. På så vis är de skyddade från den kraftigaste solstrålningen och blåsten den första tiden under bar himmel. Efter att ha härdat av i någon vecka körs tolv formklipppta yngre lagerträd ner till Linnéträdgården där de placeras ut på *Area meridionalis* och kring sjödammen *Aquarium lacustre*. De gamla Linné-lagerträden och Fries-lagern får dock stå kvar på nordsidan om Linneanums orangeriflygel. Där står de till början av oktober då det är dags för inflytt.

Linneanska växter

Vid Uppsala linneanska trädgårdar, det vill säga Botaniska trädgården, Linnéträdgården och Linnés Hammarby, finns ytterligare växtmaterial som i snävare eller vidare bemärkelse kan sägas härstamma från Linnés tid.³¹ Vi kan grovt sett skilja mellan tre typer av linneanska växter:

1. Ett enskilt individ som planterats av Linné, i behållare eller friplanterat, och

fortfarande lever kvar. Exempelvis lagerträden i Linneanums orangeri och det sibiriska äppelträdet *Malus baccata* på Linnés Hammarby.³² De flesta andra gamla linneaner är döda såsom kastanjeträdet på Hammarby som föll 1907 och svartpoppeln *Populus nigra* vilken föll i Linnéträdgården 1911.³³

2. Vegetativt förökade populationer som härstammar från individ ursprungligen odlade av Linné. Ex. malabarnöt *Adhathoda vasica* i orangeriet samt hammarbytaklök *Jovibarba globifera* och alpsockblomma *Epimedium alpinum* på Hammarby. Dessa är genetiskt identiska med det/de individ som odlades av Linné. Denna grupp kan delas i två undergrupper nämligen växtmaterial infört av Linné, såsom hammarbytaklöken, och växter odlade även av Linnés föregångare. Trädgårdens malabarnöt skall härstamma i rakt nedstigande led från det exemplar som Olof Rudbeck den yngres svärson Peter Martin visade upp på Vetenskaps societetens sammanträde den 27 juni 1722. Linné räknar upp den bland trädgårdens växter 1731 under namnet "Älskogs-tiufnad".³⁴ Den har förökats genom sticklingar under minst 285 år.³⁵

3. Fröförökade populationer som härstammar från individ odlade av Linné. Exempelvis sibirisk nunneört *Corydalis nobilis* i Linnéträdgården och på Hammarby³⁶ samt krollilja *Lilium martagon* och trollsmultron *Potentilla rupestris* på Hammarby. Dessa är inte genetiskt iden-

tiska med de individ som odlades av Linné. Även här kan man skilja mellan växtmaterial infört av Linné (trollsmultron och sibirisk nunneört) och sådant som även odlades av hans föregångare (krollilja).³⁷ Gränsen mellan kategori 2 och 3 är glidande eftersom vissa arter troligen huvudsakligen kan ha förökat sig genom frö, men ibland också vegetativt, och tvärt om.

Hur många linneaner som finns i Uppsalas linneanska trädgårdar är svårt att avgöra. Vad gäller Botaniska trädgården så vet vi, än så länge, litet om vilka växtkollektioner som kan ha ett linneanskt ursprung. Enligt trädgårdsmästaren Daniel Müller skall allt som gick att flytta från den gamla trädgården ha förts över till den nya vid sekelskiftet 1800.³⁸ Eftersom registreringen av växtmaterialet med hjälp av registernummer kom igång först i början av 1900-talet så går det inte att den vägen spåra vilka av de ursprungliga växtkollektionerna som fortfarande finns kvar.

Källor och litteratur

Otryckta

Brev från Magdalena (Malla) Montgomery till Carl Peter Thunberg, 18 augusti 1810. Carl Peter Thunbergs brevsamling Bibl. ark. M5 kapsel 300s.

Tryckta

Fries, Th.M., 1899. *Caroli Linnaei Hortus Uplandicus*. Uppsala.

Fries, Th.M., 1905. "Linnéminnen i Uppsala botaniska trädgård – antikritik", *Arkiv för botanik* 4(5):1–45.

Kjellman, F.R., 1904. "Linnéminnen i Uppsala botaniska trädgård – kritisk undersökning" *Arkiv för botanik* 3(7): 1–33.

Knös, T. 1852. *Elfvornas qvällar*, Uppsala.

Linné, Carl von, 1745. *Hortus Upsaliensis – Uppsala botaniska trädgård*. Andra kommenterade upplagan i svensk översättning, Uppsala 2007.

Lundquist, K. 2005. *Lilium martagon* L. Krolliljans introduktion och tidiga historia i Sverige intill år 1795 – i en europeisk liljekontext. *Acta Universitatis Agriculturae Sueciae Doctoral Thesis* No. 2005:19.

Manktelow, M., 2001. "Linnés Hammarby – ett blommande kulturarv", *Svensk Botanisk Tidskrift* 95: 251–313.

Manktelow, M., 2004. "Er Scopolia växer otroligt bra i min trädgård – Om några Hammarbyväxters ursprung och betydelse" i: M. Manktelow & I. Svanberg, *Växter i Linnés landskap*, s. 38–52.

Manktelow, M., 2006. *Vårdprogram – Linnés Hammarbys biologiska kulturarv*. Linnéminnen och Botaniska trädgården, Uppsala universitet.

Martinsson, K. & Ryman, S., 2007. *Hortus Rudbeckianus*. An enumeration of plants cultivated in the Botanical Garden of Uppsala University during the Rudbeckian period 1655–1702. *Symbolae Botanicae Upsalienses* 35:1.

Molbech, C. 1844. *Lund, Uppsala og Stockholm i Sommeren 1842*. Köpenhamn

- Müller, D., 1958. "Upsala Trädgårdar och Anläggningar", *Svea Folk-kalender för 1858*, s. 136–146.
- Neveus, T. 1999. *Lagerkransar och logotyper*. Stockholm.
- Nilsson, Ö., 1995. "Linnés lagrar" i: *Universitetets bildvärld* (red. Torgny Nevéus), s. 250–251.
- Reenstierna, M. H. 1949. *Årstadagboken. Andra delen 1813–1825*. Stockholm.
- Rudbeck, O., 1658. *Catalogus plantarum tam exoticarum quam indigenarum quibus Hortum Academicum Upsaliensem primum instruxit anno MDCLVII. Upsaliae*.
- 1666. *Hortus Upsaliensis Academiae ex auctoritate S. R. M. tis primum instructus, anno 1657 ab O. Rudbeck's. Upsaliae*.
- 1698. *Olf Rudbäcks Atlands eller Mannheims tridie del*. Uppsala.
- Sernander, R., 1941. "Meddelanden från den Linnéanska stiftelsen på Hammarby XIII", *Svenska Linnésällskapets årsskrift* 24: 97–113.
- Wollin, N. G. 1925. Ulriksdal, en historisk översikt över trädgårdsanläggningarna. *Lustgården* 6: 62–124.
- Ährling, E., 1888, *Carl von Linnés ungdomsskrifter*. Stockholm.

Noter

- 1 Listan över växtleveransen från Amsterdam finns publicerad av Wollin (1925) och har tolkats av Karin Martinsson och Svengunnar Ryman (opubl.).
- 2 Om Rudbeckarnas växtförvärv, se Martinsson & Ryman (2007), s. 18–19, 23.
- 3 Konsistorieprotokoll 28 juli 1707, återgivet i Fries (1905), s. 14.
- 4 *Adonis Uplandicus* samt tre versioner av *Hortus Uplandicus* har publicerats av Ährling (1888), den fjärde versionen av *Hortus Uplandicus* har publicerats av Fries (1899).
- 5 Fries (1905) redogör för ett stort antal källor vari Botaniska trädgårdens lagerträd nämns.
- 6 Se Kjellman (1904) och Fries (1905).
- 7 "Linnés myrten" beskrivs i *Upsala i taflor* (1870) som "tjock och knotig stam, ett rikligt träd".
- 8 Nilsson (1995), s. 250.
- 9 Lars Jonssons måttuppgifter finns registrerade i Botaniska trädgårdens databas, www.botan.uu.se/BTindex
- 10 I Botaniska trädgårdens databas har varje växtindivid ett åttasiffrigt nummer. De första fyra siffrorna talar om vilket år växten kom till trädgården. 0000- innebär att det inte är känt hur gammal växten är.
- 11 En översikt av promotionerna och doktorsinsignierna ges av Backman (1927).
- 12 Fram till och med 1860 kallades högtiden magisterpromotion och promovendi kallades magistrar. Först från 1863 används termen doktorspromotion, Backman (1927), s. 33.

- 13 Konsistorieprotokoll 28 juli 1707, återgivet i Fries (1905), s. 14.
- 14 Nilsson (1995), s. 250.
- 15 Neveus (1999), s. 55.
- 16 Orangeur Erik Århammar, muntlig uppgift.
- 17 Knös (1852).
- 18 Fotografi i Backman (1927), s. 46.
- 19 Molbech (1844), s. 92.
- 20 Upsala Tidning 6 juni 1807, återgiven i Fries (1905).
- 21 UUB: brev från Magdalena (Malla) Montgomery till Carl Peter Thunberg, 18 augusti 1810.
- 22 Upsala-posten 15 maj 1885, återgiven i Fries (1905).
- 23 Fries (1905), s. 27.
- 24 Enligt Kjellman (1904), s. 6, skall ett lagerträd med etiketten E. Fries tidigare ha funnits i trädgården.
- 25 Enligt uppgift från docent Magnus Lidén, Botaniska trädgården.
- 26 Linné (1745), s. 25.
- 27 Rudbeck (1698), s. 571, "cypresserna... in-tet wäxa här i Swerige, utan sådde i stora Balljor".
- 28 Fries (1905), s. 22.
- 29 Krukbår, *vehiculum*, omtalas redan av Linné (1745) som ett av trädgårdens nödvändiga redskap. En krukbår, använd in på 1900-talet, finns i Botaniska trädgårdens samlingar.
- 30 För uppgifterna om Linné-lagerträdens skötsel vill jag tacka förste trädgårdsmästare Bengt Andersson, anställd i trädgården 1962–2007, orangeur Erik Århammar, trädgårdsmästare i orangeriet sedan 1990 och Håkan Widén, verkmästare i trädgården sedan 1991.
- 31 Manktelow (2001) urskiljer 47 linneanska växtarter som kvarväxande på Linnés Hammarby.
- 32 För en diskussion om det sibiriska äppelträdets ursprung, se Manktelow (2004) s. 45–49.
- 33 En skiva av Linnés hästkastanj kan ses i den fasta utställningen på Linnés Hammarby. En skiva av svartpoppeln finns som bordsskiva på ett bord i Linneanums orangeri.
- 34 Se utförligare diskussion hos Fries (1905), s. 6–13.
- 35 *Adathoda vasica* omnämns i Linnés manuskript *Adonis Uplandicus* som publicerats av Ährling (1888).
- 36 Om Linnés införsel av sibirisk nunneört, se Sernander (1941), s. 104–112.
- 37 Enligt Lundquist (2005), s. 359–360, kan färgvariationen hos krolliljorna på Linnés Hammarby eventuellt förklaras genom att de härstammar från de olika kollektorer av arten som Olof Rudbeck förde in till Botaniska trädgården.
- 38 Enligt akademiträdgårdsmästaren Daniel Müller (1858), sid. 140, skall allt "som var transportabelt" ha flyttats från den gamla trädgården till den nya.

Karin Martinsson är FD i systematisk botanik och trädgårdsintendent vid Uppsala Linneanska Trädgårdar. Hon forskar om Botaniska trädgårdens historia med stöd från Riksbankens jubileumsfond samt Torsten och Ragnar Söderbergs stiftelser.